

Я.Д. Крупка, проф., д-р екон. наук

Тернопільський національний економічний університет

А.Р. Мельник

сертифікований аудитор аудиторської фірми «Консул»

Застосування принципів обліку та розкриття інформації в процесі інвестиційної діяльності

У статті розглядаються важливі принципи обліку та фінансової звітності, що використовуються у вітчизняній та міжнародній практиці. Рекомендовано найбільш повно використовувати при здійсненні інвестиційної діяльності принципи суттєвості, доречності, обачності та суттєве обмеження «вигода вище від витрат».

інвестиції, інвестиційна діяльність, принципи обліку та фінансової звітності, суттєвість, доречність, обачність, обмеження «вигода вище від витрат»

Виходячи із Закону України "Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні", вітчизняні облік та фінансова звітність повинні будуватися на підставі таких нових важливих принципів як доречність, повне висвітлення, обачність, превалювання сутності над формою та інших. Це стосується, насамперед, розкриття інформації про діяльність підприємства з метою залучення додаткових інвестиційних ресурсів.

Інвестиційна діяльність вважається однією з найважливіших сфер господарського життя підприємства. Характерними її ознаками є те, що вона охоплює значні часові періоди, ґрунтується на довгостроковій перспективі, вимагає значних фінансових ресурсів для оновлення матеріальної бази, запровадження нових інноваційних технологій, розширення виробництва, завоювання нових ринків сировини та енергетичних ресурсів, збуту випущеної продукції.

На жаль, сучасна теорія обліку та розкриття інформації спрямована в основному на формування змісту та принципів поточної операційної діяльності підприємств. Вона не враховує технологічних, організаційних та правових особливостей реалізації інвестиційних процесів та проектів.

Метою даної статті є розкриття найбільш важливих принципів і правил ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності відповідно до міжнародних та національних стандартів. До важливих завдань входить застосування цих принципів до інвестиційних процесів, що відбуваються на підприємстві і пов'язані з придбанням та реалізацією основних засобів, здійсненням фінансових інвестицій, реалізацією важливих інвестиційних проектів та програм, залученням іноземних інвестицій.

Треба відзначити, що донедавна українська обліково-інформаційна система, трансформована без суттєвих змін ще з радянських часів, була незрозумілою для іноземного інвестора. З практики можна навести багато прикладів, коли іноземні інвестори, що здійснили вкладення капіталу в українські підприємства, вимагали ведення обліку та складання звітності за методикою і стандартами, що застосовуються у їх країнах. Треба врахувати, що такі спільні підприємства повинні вести облік і складати звітність ще й за вітчизняною методикою, окремо здійснювати громіздкий податковий облік валових доходів, валових витрат, ПДВ. Звичайно, що одночасне ведення обліку і звітності за кількома паралельними системами не є оправданим, призводить до дублювання, додаткових витрат на ведення обліку.

При цьому порушується найбільш суттєве обмеження, що впливає з основоположних концепцій і принципів бухгалтерського обліку: зиск від облікової інформації для осіб, які приймають рішення, має бути вищим, ніж витрати на одержання цієї інформації. Співвідношення "витрати-результат" в інформаційній сфері вважається однією з найбільш важливих характеристик облікової інформації. Всеохоплююче обмеження "вигода вище від витрат" дозволяє встановити глибину облікової інформації, необхідний ступінь деталізації облікових і звітних даних щодо об'єкта дослідження. Однак деякі автори вважають дане обмеження нереальним. Глен А. Велш, Даніель Г. Шорт, наприклад, розцінюють дану концепцію як економічно розумну, проте важку для реалізації в практиці через неможливість точного виміру як витрат, так і результатів [1,с.149]. Качалін В.В. називає дану концептуальну основу фінансового обліку "досить туманною", оскільки вигоди користувачів важко відобразити у кількісному вимірі [2,с.34].

Б. Нідлз, Х. Андерсон, Д. Колдуелл вважають основною перешкодою, яка не дозволяє реально оцінити ефективність облікової інформації те, що готують інформацію і несуть затрати по ній одні користувачі, тоді як вигоди від її використання одержують інші [4,с.119]. Це стосується, насамперед, інформації, пов'язаної з інвестиційною діяльністю. З одного боку, підприємство (фірма) готує і через публічну звітність розкриває інформацію про свою діяльність з метою пошуку потенційних інвесторів. З іншого боку, воно може використовувати "чужу інформацію" для визначення ефективних напрямів фінансового інвестування при формуванні власного інвестиційного портфеля.

У свій час у вітчизняній практиці також були спроби оцінити облікову інформацію з допомогою вартісних показників, розробити методику визначення ефективності інформації зіставленням доходів і витрат. Однак, через неможливість реальної оцінки інформації дані методики не знайшли практичного застосування.

Незважаючи на труднощі вартісної оцінки інформації, на нашу думку, було б несправедливо недооцінювати згадане основоположне обмеження "вигода вище від витрат". Відступ від даного принципу може призвести до появи надлишкової, непотрібної інформації, яка не впливає на прийняття рішень, або дублюється у різних варіаціях. Прикладом цьому може бути одночасне ведення кількох паралельних систем обліку і звітності в деяких спільних підприємствах України.

До того ж не можна не згадати ще про одне дуже важливе обмеження в обліку - суттєвість інформації. Воно близьке до попереднього і означає обмеження порогу визнання інформації. Вважається, що статті і суми, які мають невелике значення, хоч і відображаються в обліку, не повинні показуватися окремими позиціями у звітності. Це зумовлено тим, що така інформація є несуттєвою, вона не може впливати на обґрунтування рішень.

Міжнародні стандарти обліку об'єднують ознаки суттєвості, своєчасності та використання для прогнозування у єдиний принцип - доречність. Під доречністю розуміється здатність інформації впливати на рішення, що приймаються на її основі.

У вітчизняній практиці цей принцип не вважався пріоритетним. Не згадується про суттєвість облікової інформації і в Законі України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні". Разом з тим, у вітчизняних Положеннях (стандартах) бухгалтерського обліку, зокрема, в П(С)БО 1 "Загальні вимоги до фінансової звітності" даються застереження щодо необхідності розкриття у фінансовій звітності лише суттєвої інформації, відсутність якої може вплинути на прийняття рішень користувачами інформації.

У сфері інвестиційної діяльності дуже важко встановити межу визнання інформації. Це зумовлено тим, що в обліку і публічній звітності повинна бути подана

різнобічна інформація, що характеризує об'єкт інвестування принаймні з трьох позицій:

- а) з позиції інвестиційної привабливості;
- б) наявних інвестиційних ресурсів і витрат;
- в) для визначення ефективності інвестиційних вкладень.

Це означає, що в обліку і аналізі повинна формуватися інформація за такими напрямками:

оцінка прибутковості, ринкової активності, майнового і фінансового стану підприємства (з позиції "а");

наявності і руху необоротних активів, доходів, витрат і результатів інвестиційної діяльності (з позиції "б");

грошових потоків (в першу чергу, прибутку, амортизації) з метою контролю повернення інвестованих коштів (з позиції "в").

Отже, для прийняття рішень в інвестиційній сфері може використовуватися, практично, весь обсяг обліково-аналітичної інформації, що стосується як операційної виробничо-комерційної діяльності, фінансових операцій, так і суто інвестиційної сфери для встановлення структури і обсягів реальних капітальних вкладень і фінансових інвестицій, джерел їх фінансування, інших доходів і витрат від операцій з необоротними активами.

Ще одним обмеженням, яке застосовується при формуванні і розкритті облікової інформації, є принцип консерватизму. Його прихильники вважають, що при формуванні правдивої інформації про діяльність і фінансовий стан підприємства особливу увагу необхідно надавати уникненню:

- а) переоцінки активів і доходів;
- б) недооцінки зобов'язань і витрат.

Даний принцип своїм корінням походить з більш консервативної європейської бухгалтерської школи (Німеччина, Франція). На користь консерватизму в бухгалтерській справі висувається ряд аргументів.

Перший полягає в тому, що песимізм бухгалтерів нейтралізує надмірний оптимізм власників, інвесторів, менеджерів.

Другий аргумент зводиться до того, що перебільшення прибутків і оцінки майна є більш небезпечним для власників фірм, ніж недооцінка прибутковості. Іншими словами, наслідки, що можуть мати місце в результаті збитковості, банкрутства, є більш серйозними, ніж заниження прибутків. Тому не можна використовувати одні і ті ж принципи і правила для визначення і відображення прибутків і збитків.

Третій аргумент, що висувається на користь консерватизму, базується на тому, що для бухгалтера є доступними більш значні обсяги інформації, ніж для інвесторів і кредиторів. До того ж, у звітність можуть бути включені дані, які пізніше виявляться неправильними. З іншого боку, у звіт може бути не включена правильна інформація. З цієї позиції консерватизм полягає в тому, що санкції за помилки в бухгалтерській звітності повинні бути більш вагомими, ніж за неповне розкриття інформації.

В американській бухгалтерській практиці принцип консерватизму не знайшов широкого визнання. Деякі автори твердять, що консерватизм призводить до заниження результатів діяльності у звітності, суперечить принципів релевантності (доречності) інформації, а тому його не повинно бути в теорії обліку [5,с.103]. Вони вважають, що свідоме заниження результатів за даними обліку може призвести до невдалих рішень, так само, як і їх завищення.

Тривалий час не знаходив застосування принцип консерватизму і у вітчизняній обліковій практиці. На нашу думку, це було зумовлено такими причинами:

1. Традиційною схильністю вітчизняних управлінців до "прикрашування" результатів діяльності і приховування ознак безгосподарності.

2. Свідомим завищенням результатів (переоцінка активів, заниження витрат) з метою створення відповідної бази для виплати премій, заохочень, дивідендів.

3. Однобоким підходом податкових органів до результативності, які при перевірці підприємств, діють за принципом "можливого заниження доходів і завищення витрат".

4. Ігноруванням даного принципу при визначенні деяких методологічних засад вітчизняного обліку, зокрема, відсутність фондів знецінення активів, страхових джерел, резерву сумнівних боргів та інших засобів страхування діяльності.

Відповідно до Закону України "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні" у даний час одним з найважливіших принципів обліку вважається принцип обачності, тобто застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, які повинні запобігати заниженню оцінки зобов'язань та витрат і завищенню оцінки активів і доходів. За своєю сутністю даний принцип відповідає прийнятому у міжнародній практиці принципу консерватизму.

У міжнародних стандартах обліку принцип обачності разом з принципами повноти, правдивості, нейтральності, превалювання сутності над формою, характеризує таку основну якісну характеристику як достовірність інформації. Достовірною вважається інформація, яка не містить помилок та упереджених суджень.

У інвестиційній сфері принцип обачності повинен стояти на першому місці. Це пов'язано з тим, що у капітальні та фінансові інвестиції вкладаються значні суми коштів. Між їх вкладенням та одержанням вигоди від них проходить багато часу. Спрогнозувати майбутні очікувані вигоди наперед на 5-10 років дуже важко. На їх величину може мати вплив значна кількість сторонніх чинників, незалежних від учасників інвестиційного процесу. В цих умовах дієве застосування принципу обачності є вкрай необхідним.

Висновки. Здійснення інвестиційної діяльності вимагає значних обсягів облікової та іншої інформації для:

- визначення інвестиційної привабливості того чи іншого об'єкта;
- встановлення наявних інвестиційних ресурсів та витрат;
- розрахунку прогнозованої та фактичної ефективності інвестиційних проектів та програм.

Більша частина цієї інформації формується за великі проміжки часу в умовах значної невизначеності та ризику. Тому при здійсненні інвестиційної діяльності, реалізації довгострокових інвестиційних проектів та інноваційних програм найбільш повно повинні використовуватись такі основні принципи і обмеження в обліку та розкритті інформації у фінансовій звітності, як принцип суттєвості та доречності, обачності (консерватизму) з врахуванням основоположного обмеження «вигода вище витрат».

Список літератури

1. Велш Глен А., Шорт Деніел Г. Основи фінансового обліку / Пер. з англ. О.Мінін, О.Ткач. - К.: Основи, 1997. - 943 с.
2. Качалин В.В. Финансовый учет и отчетность в соответствии со стандартами СААР. - М.: Дело, 1998. - 452 с.
3. Майорова Т.В. Інвестиційна діяльність: Навчальний посібник. - Київ: «Центр навчальної літератури», 2004.
4. Нидлз Б. и др. Принципы бухгалтерского учета. / Б.Нидлз, Х.Андерсон, Д.Колдуелл: Пер. с англ. / Под ред. Я.В.Соколова. - 2-е изд. - М.: Финансы и статистика, 1993. - 496 с.

5. Хендриксен Э.С., Ван Бреда М.Ф. Теория бухгалтерского учета: Пер. с англ / Под ред. проф. Я.В.Соколова.- М.: Финансы и статистика, 1997. - 576 с.

В статье рассматриваются важные принципы учета и финансовой отчетности, которые используются в отечественной и международной практике. Рекомендовано наиболее полно использовать при осуществлении инвестиционной деятельности принципы существенности, уместности, осмотрительности и существенное ограничение «выгода выше от затрат»

In the article important principles of consideration and financial reporting are considered, that are used in home and international practice. The most complete are recommended to use during realization of investment activity the principles of importance, appropriateness, circumspection and substantial limitation the «benefit higher from charges»

УДК 657

Г.Г. Кірейцев, проф., д-р екон. наук

Національний аграрний університет, м. Київ

Глобалізація економіки як чинник оновлення обліку та підвищення його впливу на інвестиційну діяльність

Процеси глобалізації в просторі і часі відбуваються постійно. Вони охоплюють практично всі сфери суспільного життя людини і тому досліджуються багатьма вченими – представниками різних економічних, соціальних, юридичних та інших наук.

Так, пояснюючи феномен глобалізації, В. І. Толстих акцентує увагу на головних її ознаках. За його думкою до них відносять явища, фактори, тенденції і процеси, котрі стали загальнозначущими, загальнолюдськими для світового співтовариства в цілому, зачіпають інтереси і виражають потреби всіх народів і громадян, країн і культур і так ними сприймаються та оцінюються.

Процеси глобалізації економіки мають свої особливості. Вони є складними. Завершеного характеру вони набули і продовжують набувати лише в окремих напрямках розвитку економіки. В даний час у багатьох країнах світу функціонують глобальні виробництва, глобальні ринки та глобальні фінанси.

Процес глобалізації пов'язаний з інвестиціями, з рухом капіталів і можливості приєднатися до такого процесу оцінюють по-різному. Так, за думкою американця Т. Фрідмена “не кожна країна може рахувати себе частиною цієї системи, хоч практично всі держави (як і промислові компанії) знаходяться під тиском – вони повинні адаптуватися до виклику глобалізації. Але політичний і економічний вибір більшості урядів різко обмежений тим, що в світі існує одна наддержава і править у світі капіталізм”.

Розуміння причин виникнення та ролі глобалізації в процесах суспільного економічного відтворення важливо тому, що воно сприятиме обґрунтованому вибору концепцій та розробці моделей розвитку економіки, раціональній побудові механізмів реалізації положень таких концепцій, включаючи ринкові механізми управління на всіх ієрархічних рівнях, а також оновленню на цій основі національних систем бухгалтерського обліку. В минулому оновлення облікових систем відбувалося з